

East Central Europe in Exile. Volume 2. Transatlantic Identities

Data opublikowania: 19.10.2018

Zrecenzował(a) dr Milosz K. Cybowski Redakcja naukowa dr Ondřej Klípa

Transatlantic Identities, drugi tom zbioru *East Central Europe in Exile*, składa się z osiemnastu rozdziałów podzielonych na cztery części. Podczas gdy tom pierwszy koncentrował się głównie na rozmaicie interpretowanych aspektach procesu migracji, tom drugi skupia się na „zachowaniu wschodnioeuropejskiej tożsamości, utrzymywaniu kontaktów ze 'starym krajem' oraz na działaniach podejmowanych na rzecz opuszczonej ojczyzny" (s. xx). Mimo tak jasno zdefiniowanych celów, *Transatlantic Identities* okazuje się nie tylko znacząco odbiegać jakością od *Transatlantic Migration*, ale też tematycznie nie trzyma się ram ustalonych we wstępie przez redaktorów.

Rozdziały zawarte w pierwszej części książki („Transatlantic Transitions”) stanowią bardzo dobre połączenie między oboma tomami, traktując o szeroko rozumianych procesach zmian związanych z emigracją za ocean. Tom otwiera dość ogólnikowa praca Thomasa J. Napierkowskiego („Polish American Literature: A Story of Exile, Emigration, and Adaptation”), w której autor stara się przedstawić polsko-amerykańską literaturę jako „reprezentatywny model” literatury tworzonej również przez inne grupy narodowościowe. Ten sam temat, ale już w o wiele węższym kontekście prezentuje Jelena Šensić („Croatian American Literature as a Transcultural Discourse”). Autorka poddaje analizie pracę Ante Tresicia Pavičića *Preko Atlantika do Pacifika* opublikowaną w 1907 roku i opisującą jego wizytę w Stanach Zjednoczonych rok wcześniej oraz publikację *Plum Brandy: Croatian Journeys* autorstwa Josipa Novakovicha powstałą prawie sto lat później. Różnice tkwią jednak nie tylko w całkowicie różnych epokach, w jakich obaj autorzy tworzyli swoje książki, czy w języku, którego użyli (dzieło Novakovicha zostało napisane od początku do końca po angielsku). Najistotniejsze w kontekście dyskursu transkulturowego są tutaj różnice ich doświadczeń: Pavičić wyruszał za ocean na początku XX wieku i obserwował Amerykę z punktu widzenia dobrze wykształconego obywatela Cesarstwa Austro-Węgierskiego; Novakovich z kolei zza oceanu wracał do rodzimej Chorwacji. Mimo odmienności ich doświadczeń, Šensić argumentuje, że ich doświadczenia stanowią przykład „intensywnego i ambiwalentnego procesu komunikacji, który od jakiegoś czasu jest określany mianem transkulturacji” (s. 13).

Podobne porównanie dwóch dzieł literackich pojawia się w „Polish Immigrants in the Semi-Autobiographical Fiction of W.S. Kuniczak and Czesław Karkowski” Grażyny J. Kozaczki. Obaj autorzy doświadczyli emigracji w dwóch odmiennych epokach: Kuniczak znalazł się w Ameryce niedługo po II wojnie światowej, podczas gdy

Karkowski trafił tam dopiero w latach 80. ubiegłego wieku. W obu książkach (będących, jak podkreśla autorka kilkakrotnie, dziełami fikcji literackiej opartymi na osobistych doświadczeniach obu autorów) główny wątek stanowią „nowe początki” oraz proces kształtowania siebie i swojego życia w zupełnie nowym miejscu (s. 36). Mimo wyraźnych różnic ich doświadczenia, jak argumentuje autorka, były do siebie bardzo podobne.

Część drugą („Between Cooperation and Conflict”) tomu otwierają dwa rozdziały koncentrujące się na dziewiętnastowiecznej historii emigracji oraz doświadczeń emigrantów w Stanach Zjednoczonych. James S. Pula w „Ethnic Cooperation in Antebellum America” przygląda się historii polskich, niemieckich i irlandzkich emigrantów w Stanach Zjednoczonych przed wybuchem wojny secesyjnej, zwracając uwagę nie na różnice, jakie ich dzieliły, ale właśnie na podobieństwa i współpracę, jaką udało im się rozwinąć – w przeciwieństwie relacji między emigrantami z końca XIX wieku [1]. Pod względem korzyści płynących z takiej kooperacji, emigranci w Ameryce nie osiągnęli wiele więcej niż emigranci poszukujący azylu w Europie Zachodniej. Choć ideowo mieli ze sobą wiele wspólnego, to ich cele zbyt mocno się od siebie różniły, by wieloletnia współpraca mogła przerodzić się w bardziej wymierne korzyści.

Piotr Derengowski w „The Polish Voice on Slaves and Slaver in the United States in the Mid-Nineteenth Century” przedstawia opinie na temat niewolnictwa prezentowane przez polskich emigrantów w Stanach Zjednoczonych. Głównym punktem odniesienia jest tu oczywiście Hrabia Adam Gurowski, jeden z najbardziej aktywnych politycznie uchodźców, którzy znaleźli azyl w Ameryce [2]. Mimo stosunkowo ograniczonego wykorzystania materiałów źródłowych (napisanych przez Gurowskiego i kilku innych polskich emigrantów), Derengowski twierdzi, że są one wystarczająco reprezentatywne i w pełni oddają różnorodność polskich postaw wobec niewolnictwa (s. 118). Nie ulega wątpliwości, że pod względem liczby i jakości publikacji politycznych polscy emigranci w Stanach Zjednoczonych znacząco ustępowali emigrantom we Francji czy Wielkiej Brytanii. Jednocześnie praca Derengowskiego wiele by zyskała właśnie poprzez odniesienia nie tylko do pism stworzonych i opublikowanych w Ameryce. Z drugiej strony artykuł z powodzeniem dowodzi, że Polacy nie należeli tylko do zwolenników emancypacji i znajdowali się wśród nich również tacy (jak na przykład Adam Słoński), którzy mieli zupełnie inne zdanie na ten temat. Paradoksalnie to właśnie spostrzeżenie Słońskiego, który uważał emancypację bez nadania czarnoskórym jakichkolwiek praw za pusty gest, okazało się najbliższe rzeczywistości (s. 131-132).

Niezwykle nowatorskie podejście od zagadnienia emigracji do Ameryki oraz etnicznych uprzedzeń prezentowanych przez uchodźców przedstawia Ieva Zake w „Experience of Political Exile and the Nature of Ethnic Prejudice”. Rozdział ten zaliczyć należy do jednego z najsolidniejszych metodologią oraz najbardziej precyzyjnym argumentem w całym tomie. Autorka skupia się na „ciemniejszej stronie” doświadczeń emigrantów, zwracając uwagę na zaskakujący i często pomijany w literaturze element, jakim są uprzedzenia wobec innych. Jak argumentuje Zake we wstępie „postrzegam etniczne uprzedzenia jako istotną część ich [emigrantów] politycznego, społecznego i kulturalnego życia” (s. 148). Nawiązując do podziału uchodźców na „Odyssean refugees” i „Rubicon refugees” dokonanego przez Danièle Joly [3]. Zake klasyfikuje tych pierwszych jako o wiele bardziej skłonnych do zachowania uprzedzeń na emigracji. Najlepszym przykładem takich zachowań jest ograniczona współpraca między uchodźcami z Czechosłowacji.

W części trzeciej („Interethnic Exile Political Organization”) autorzy przyglądają się szeregowi organizacji powstałych na emigracji (głównie w Stanach Zjednoczonych) i ich działalności. „Cooperation among East European Emigres: The Socialist Case” Anny Siwik przedstawia współpracę partii socjalistycznych skupionych w Socialist Union of Central Eastern Europe (SUCEE) i ideologię, która rozwinęła się wśród środkowoeuropejskich socjalistów. Jednym z kluczowych politycznych argumentów było twierdzenie, że interesy państw Europy Środkowej różniły się zarówno od interesów Związku Radzieckiego, jak i Zachodu. Co za tym idzie, sposobem na rozwiązanie ich politycznych i ekonomicznych problemów były rozwiązania „zgodne z ich narodowymi tradycjami” (s. 180).

Podobną kwestię, tym razem dotyczącą współpracy partii ludowych, przedstawia Arkadiusz Indraszczyk w „The Cooperation of Peasant Parties from Central and Eastern Europe in Exile after 1945”. To jeden z dłuższych rozdziałów, w którym autor przedstawia historię, organizację oraz działalność założonej w 1947 roku International Peasant Union. Mimo szczegółowej analizy główny wniosek wypływający z tekstu (dotyczący tego, że IPU pozwoliło na odrodzenie partii chłopskich po 1989 roku) jest wyjątkowo słabo uzasadniony. Zdecydowanie lepiej prezentuje się praca Anny Mazurkiewicz „'The Little U.N.' at 769 First Avenue, New York (1956-1963)” omawiająca losy siedziby Assembly of Captive European Nations w Nowym Jorku, na tej samej ulicy, na której mieścił się budynek Narodów Zjednoczonych. Mimo rozmaitych akcji na rzecz obrony praw do samostanowienia narodów, które znalazły się w radzieckiej strefie wpływów, efekty działalności tej organizacji były dość ograniczone.

Ostatnia część książki, „Exiles and Intelligence Services”, składa się z trzech rozdziałów. Prace Katalin Kádár Lynn („Tibor Eckhardt, Hungarian émigré Politics and United States Intelligence, 1941-1955”) oraz Magdolny Baráth („Attempts to Win and Breat Up the Hungarian Emigration after 1956”) prezentują dwa odmienne spojrzenia na węgierską emigrację w trakcie drugiej wojny światowej, tuż po niej oraz po rewolucji 1956 roku. Eckhardt, zaangażowany w przedwojenną politykę węgierską, wyemigrował do Stanów Zjednoczonych w celu zdystansowania się od nieuchronnego sojuszu między Węgrami a III Rzeszą. Mimo otwarcie antynazistowskiego światopoglądu stał się on celem prasowej krytyki prowadzonej przez brytyjskie służby wywiadowcze i czeskich emigrantów. Nie przeszkodziło to Eckhardtowi w odegraniu istotnej roli jako współpracownika amerykańskiego wywiadu.

Rozdział autorstwa Baráth prezentuje z kolei podejście węgierskich komunistów do emigrantów, którzy opuścili kraj (wielu z nich w wyniku nieudanej rewolucji w 1956 roku). Mimo licznych prób zachęcenia emigrantów do powrotu, polityka wobec nich była wyjątkowo niespójna. Wynikało to w dużej mierze z obaw o wpływy zachodniej, antykomunistycznej propagandy na uchodźców oraz ryzyka, że wywiady państw zachodnich będą próbowały wykorzystać powracających na Węgry uchodźców do swoich celów. Jednak dopiero po 1963, kiedy to powszechna „amnestia” objęła wielu z tych, którzy opuścili kraj po 1956 roku, nastąpił znaczący wzrost liczby re-emigrantów.

Pod względem tematycznym drugi tom *East Central Europe in Exile* jest niewątpliwie o wiele bardziej zróżnicowany niż tom pierwszy. Z drugiej strony nie wszystkie zawarte w tej części rozdziały związane są tematycznie z „transatlantycznymi tożsamościami”. Zamiast tego otrzymujemy zestaw prac poświęconych tak odmiennym zagadnieniom związanym z emigracją za ocean jak autobiograficzna literatura, postrzeganie

zagadnienia niewolnictwa przez polskich emigrantów, współpraca między różnymi grupami narodowościowymi czy udział emigrantów we wspieraniu amerykańskiego wywiadu. Podobnie jak w części pierwszej zdecydowana większość zaprezentowanych prac ogranicza się do emigracji i działalności emigrantów w Stanach Zjednoczonych. Mimo zróżnicowania zagadnień poruszanych w tym tomie (czy może raczej właśnie przez tę różnorodność, która nie do końca pasuje do zapowiadanego w tytule tematu „transatlantic identities”) prezentuje się on zdecydowanie gorzej od tomu pierwszego. Nie umniejsza to jakości poszczególnych rozdziałów, ale ich połączenie w jedną całość przez redaktorów pozostawia wiele do życzenia.

[1] Dwa rozdziały w tomie pierwszym tego zbioru, „Polish and German Immigrants in Milwaukee at the Turn of the Nineteenth Century” Doroty Prasałowicz oraz „Education and Career Patterns of Polish Migrants in Pennsylvania, 1900-1930” Pien Versteegh pokazują zupełnie inny obraz kontaktów między Polakami a Niemcami i Irlandczykami na przełomie wieków. Różnice były efektem ubocznym odmiennych powodów emigracji w tych okresach: politycznych w przed wojną secesyjną wieku, ekonomicznych na przełomie XIX i XX wieku.

[2] Gurowski doczekał się aż dwóch biografii, zarówno w języku polskim, jak i angielskim. Fischer, L. H., *Lincoln's Gadfly, Adam Gurowski* (Norman, 1964); Stasik, F., *Adam Gurowski, 1805-1866* (Warszawa, 1977).

[3] Danièle Joly, „Odyssean and Rubicon refugees: Toward a Typology of Refugees in the Land of Exile” [w:] *International Migration* 40 (6), 2002, ss. 3-23. Różnica między obiema grupami polega na tym, że pierwsza (uchodźcy odysejscy) pozostają silnie związani ze swoją ojczyzną i, opuszczając ją, nie przestają liczyć na powrót. Uchodźcy rubikońscy z kolei reprezentują grupę etniczną lub społeczną, która pozostawała w mniejszości w kraju swojego urodzenia, a co za tym idzie – opuszczenie go traktowane jest przez nich jako droga bez powrotu. To z kolei czyni ich o wiele bardziej skłonny do asymilacji na emigracji.

Sposób cytowania:

dr Miłosz K. Cybowski: Recenzja: Anna Mazurkiewicz (ed.): *East Central Europe in Exile. Volume 2. Transatlantic Identities*, 2013, w: <https://www.pol-int.org/pl/node/4669#r7244>.

<https://www.pol-int.org/pl/node/4669?j5Q6rewycZ5HtUDXTWpx7UZE=1&r=7244>